

ACC. N:R. M.10776:1-29.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Skåne
Härad: Ö. Göinge
Socken: Örkenså
Uppteckningsår: 1948.
Upptecknat av: Sture Bäckström
Adress: Värmdöskä
Berättat av: olika personer
Född år i

H antverk. Tillverkning
av korgar sid 7.
Bäss- och knivsmeder Knivsmed " 9
(Blissingarna) sid 1. Var och en hade
sin egen kniv
sid 11.
Bärs tillverkning sid 2. Knivar tillverkades
med hornskoft
och beninlägg-
ningar sid 11.
Bässmeder olika slags
knivar sid 12
knivarna var
försedda med
stämpelar sid 12
sid 5. Trangmakare sid 12
sid 6. Trangar
sid 6. Trangar
rapport sid 13

Skriv endast på denna sida

✓ Rörsmakare	sid 13	Försäljningar av rör	sid 25
✓ Herrgårdar i s. Skåne ägo skogsbygd i Söinge	sid 13	Rör köptes i Ärknech	sid 26
✓ Stålar hämtade virke i Söinge	sid 14	✓ Fällverkarna av rör hade små hemman eller korp	sid 27
✓ Lössmeder	sid 15	✓ Horgförsäljare	sid 28
✓ Granit sålors till Ästerrike	sid 15	✓ Om döme om folket	sid 29
✓ Lössmeder hade stämpel på sina län	sid 15		
✓ Lösskraft	sid 16		
✓ Knivsmed	" 18		
✓ Kläddräkt	" 18		
✓ Läs- och lössmed	" 19		
✓ Horgmakeri	" 20, 23		
✓ Fällverkningssätt för horgar.	sid 21.		
✓ Försäljare av horgar	sid 23		
✓ Lössmeder (Blissingarna)	sid 25		

I min släkt har de gjort mynnings-
baddare sedan mycket länge. Min far-
far som flyttade till Bygdada i Bös-
gan på 1800-talet. Han hette Per Jönss-
son och hade ett borg i Bygdada. Han
kom från Blistorp i Näsrum socken.
Han var bässemed, och det hade hans
förfäder varit i Näsrum.

Per Jönssons son, som hette Jönss
Perrson, över tog borgst efter fadern
och var bäs- och knivsmide. Han
tillverkade på berättelning Täljknivar
och fällknivar. Två av hans söner,
Bengt och Olof Jönsson, isade bässe och
knivsmide. Bengt bodde först i Ulvs-
hult och flyttade sedan till Thylleborg
och bodde där. Och Olof bodde i Bös-
boda. Bengt och Olof ägde egna

gärdbruksfartigheter och hade både
träst och en 5-6 kor vardera. Jag är
Bengt's son, och jag har också på senare
tid eller sedan 1923 gjort bärror. De
hade en smedja men också en verk-
stad.

Bengt och Olof gjorde mynningsladdare
och bakladdningsgevär. För långt
tillbaka i tiden smiddes gevärspiporna
av järn. Det fanns mynnalser i baskar-
na, och den lag de tillvara och smälte
i tyllor, som jag ej vet hur de såg
ut. För en 30-40 år sedan kunde man se
spår efter sådana tyllor i Örnaryd,
Skivåra. När järnet var smält, gick
det smidas till pipa. Sedan gick de
rensa upp pipan, så den blev sådan,
så det blev riktigt lopp i den. Därefter

firte de föres den med lösanordning
och uttryckare. Proven gjordes av olika
träsorter, men det skulle vara någon
sorts lätträ.

I början av föres köpför av 1800-
talet köpte farfar som utstrangerade
branngevär från bygghärderna i Kristianstad
och slukade ihop piporna till änskrad
kaliber. Han hade så många beställ-
ningar, så han kunde inte sälja till
alla. Han sålde börrar i Småland, Ble-
kinge och Söndertrakt. Börrarna
kallades för "blissingebörrar", därför att
tillverkarna härstamade från Blis-
torp. Alla som skulle ha en börr
skulle ha en som "bliss-förr" gjort.
För lag 40 kr för en dubbelbörr.

Farfars far, farfar^{och} far gjorde

knivar, hällknivar till att slåsa med
och till att slakta med. Skadet gjordes
av 2 järnbitar och 1 stålbit, som lades
emellan och sveitsades ihop. Sedan
gjordes de skapt av den stora trä. Jag
har också gjort knivar.

Mina föräldrar gjorde rikliga
skulptörarbeten. Farfar gjorde till ⁽²²⁾ klappar
med fina utskärningar och så kryckor,
men endast på beställning. Denna trä-
arbeten gjordes mera som en värbjörst.
Tungen av dessa krydde sig om att sig
mera sina syster.

I Osbybygden i Hasselavärd bodde
Tuvessönerna under snarvarens tid.
Här i bygden finns bössor med 8 kam-
liga pipor, och de kallas snarvarens
pipor och är antagligen av Tuvessons

lillevärkning. Här fanns gott om sådana
bäckar, så de här lillevärkarna i stora
skålar. De var ursprungligen ämnade
för burlar, så det var trängt borta i
dem, men sedan har de blivit uppe,
så de kunde användas som lagel-
genar. Min farfar har varit uppe på
dem.

Sedan fanns här en annan sorts
pipor, som kallades "vinrygg". Man-
net berättade sig om, att över idan
på pipan hade formen av en vinrygg.
Lillevärkningen har inte drivits i så
stora skålar, för det är sällan man på-
tröppar någon sådan. Jag tror, att lil-
verkaren hade sin hemvist i trakten
av Baskhet. De är av gammalt släkte, så
jag kan ej säga, när de gjordes.

Nygårds-Jönsen (Jöns Svensson i Västorp.) gjorde knivar. Han tillverkade knivar i stor skala till spanska kungarna här, som var många. Han gjorde byveljärn till deras byvelar, och han gjorde också yxor och en massa eggjärn. Hans son Iven berlag bändernas vagnar och skadde hästar. Han var också tandläkare och han dragit ut många tänder på mig.

Det hände, att de var på Länshäda och ibland på Glimåkra marknad, men de var inte längre borta, för de hade tillräckligt med beställningar.

Min far gjorde många tusen råpor, som såldes med ett slätt byggen. Jag minns, att när jag växte upp, gjorde vi något tusen om året. Vi fick 30

ACC. N:R M.10776:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

äre mycket. I Växjö var för gäster till
Kiviks, Kristianstads, Västerviks och Perens
marknader. Sedan var det upphöjare,
som tog hand om våra och många and-
ras rågor. Den upphöjare heter Per
Jönsson i Värmland. Han kallades för
"Perens-Per". De göra rågor blev
rätt bra inkomster efter den tidens
förhållanden rätt.

Konstmakariet var mycket bra.
Här fanns många lagare, som bänder-
na tyranniserade. De väjade de göra
korgar och fick gott om pengar, så
de kunde bända sig med bänderna.
När skett var ung var här massor
med korgmakare. När det första kriget
kom, fick det en krig och har inte
sepa? sig sedan, men nu under se-

Vot
7

ACC. N:R M.10776:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

marie briset har fabrikenna fått ett
uppsving med bl. a. tillverkning av
korgar för påvaring av mjölkart.

8

Min farbror John Knutsson Flom
var knivsmed. Han var född i Löns-
boda och flyttade sedan till Fläskunda
men sedan ned till Fästeboda, där
han dog.

I Fläskunda församling hade han
ett litet ställe, som han brukade. Han
trade där två kor, och dem trade han
senare till att köpa sin jord med. Sam-
tidigt hade han tillverkning av kni-
var. Det var inte någon stor tillverkning,
men han bedrev det vid sidan om sitt
jordbruk. Han trade lätt sig yrket i Skel-
dergård. När han fått ett lager knivar
färdiga, gick han ut med dem i bygden.
Vanligtvis var knivarna bestående, så
han gick ut med dem till handlare.

Han trade en liten smedja, som han

1

Obs!

smidde knivarna i, och sedan hade han
ett litet rum inne i stugan, där han fö-
lade och satte ihop dem. Flanet, som
han använde, köpte han upp, så han
kunde reds det. När det var kört, var
det så mjukt, så det gick lätt att fästa
det på skapet. Han hade bara ett
litet skrudbyte, som han påslade kni-
var i. Flanen köpte han i slakterien,
där de slaktade på kreatur. Vanligtvis
gjorde han några smindlar delar, och
när han fäste dem färdiga, ställde han
sig att fästa och passa ihop bitarna. Han
gjorde många i taget, för hans knivar
var mycket efterfrågade.

Flan kunde göra vad slags kni-
var som folk beställde, men vanligt-
vis gjorde han fjällknivar. Han kunde

göra knivar med både knive och gaffel. Om man tänker sig en halv i en kniv, så var där en knä och en liten fjäder, som man sköt in gaffeln i. I den andra halvan var kniven. Vanligtvis skulle de, som reste till Amerika, ha en sådan kniv med sig.

Folket här hade alltid varit jättekniv på sig, som de sag fram, när de skulle äta. På bondställen skredes inte fram kniv och gaffel, utan var och en fick ha kniv med sig. När jag var pojke och kom bort och skulle göra någonting, hade jag alltid kniv med mig.

John Knutsson Flom gjorde jätteknivar med skapt se ham och med benintäggningar. Han satte i benpluggar,

ACC. N:R M. 10776:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hill. 4.
i konståt, för att skapelsen skulle se fina
ut. Under konståt kunde han sätta namn,
om de ville, så det sken igenom. Han
gjorde också knivar med korles knivar.
Några följknivar gjorde han inte annat
än med konståt. Fäljknivar, slöjd-
knivar och slakt knivar med träståt
gjorde han endast på beställning. Hans
knivar var endast av en form, men de
var olika stora, och han hade olika namn
på dem. De små knivarna kallades
fjällknivar, men de stora följ-
knivarna hade inget särskilt namn.
Bladet i hans knivar var breda, och hans
knivar hade endast ett blad. Han stämpo-
lade sina knivar med J. K. Flom.

När han blev Örkensdalsskogens
beslutar i min beundran av konstnären,

ACC. N:R M. 10776:13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

De hade inget annat arbete vid sidan
om sina små gårdar. De sålde korgar
na till uppköpare. För sin 40-50 års sedan
rapporterades en förskräcklig massa korgar
till England. Sedan väjades de till upp-
tillverkningen där. Till Tyskland
och Danmark såldes också många korgar.
När korgmakeriet upphörde här, väjades
de med stensluti.

En rivemakare, som heter Folke
Persson, finns här. Han är den siste
här i socknen och säger direkt till
handlare.

De gamle ha berättat att flera
bergärdar medelst Skåne bl. a. Vanås ägt
skog, byggt häruppe, så de kunde köra
hit och hämta virke. Nere ifrån Skåne

5

Obs!

ACC. N:R M. 10776:14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kom de i stora faror, han det berättas,
och hantade byggnadsvirke. Man kan
lämna sig, att bergärdarna ägde jorden
här, och hantarna hade den på arrende
och kanske skulle bygga virket.

6.

Gammalt hantverk i Söringe bygd.

Iven Bengtsson och hans bror Carl Bengtsson i Torsaboda gjorde liar. Inne-
Iven och Inne-Calle flyttade sedan ned
till Glimåkra, där de dog. De gjorde
många goda liar. I Torsaboda hade de
ett korp.

De var också stenarbetare, så Iven
Bengtsson sådde svart granit från Trolla-
backarna i Glimåkra till Österrike. Lis-
smidet hade de då som en bisyssla och
gjorde liar huvudsakligen om vintrarna.
De var de för det mesta i smedjan. Sam-
stämpeln hade de J. B. Örkens och
C. B. Örkens. Sedan, när Iven dog, över-
tog brodern affären. På liarna stod
Örkens, även sedan de flyttat till Glimåkra.

Iven Bengtsson slog för många år sedan
och Carl Bengtsson i fjor. De var vid
Länslada och Skivåkra marknader och
sålde liar. Liarna kallades Imea-Skivvanna
eller Imea-Lada liar eller bara Imea liar.
De reste inte omkring med liarna, för de
blev ut med dem ändå, och kundkretsen
var bänder och böjare i Öllemeds och
Skivåkra socknar. Jag känner inte till
någon mer tillverkare här.

Löjskäft (liaskäft) tillverkas av
ol. Iven Tibbesson i Gisslareda. Till-
verkar mycket med skäft, och han gör
mycket bra skäft. Han är bände och
har på gården en 3 kor och 1 häst. Han
gör skäft om vintrarna, när han har tid.
Han har en liten smickare bod. Han
gillar först till skäftet och säger sedan

från det, och när han skall sätta dit
loj(lie) knaggarna, har han ett stångjärn.
För lojknaggarna skall det vara brokig
tyg. Han gör goda lojknaggar. Sedan
målar han skapten i olika färger, men
knaggarna vara linolja. Det materi-
elet tar han på sin egen gård utan
knaggarna, som han tar, var han kommer
åt. Tibbeson säger i skapten hemma,
för folk kommer och berättar av honom,
och han finner inte göra så många de
berättar.

Jven Tibbessons far, Tibbe Svensson,
var också hantverkare och gjorde loj-
skapt och träsålar. Han svarade inte
ut skilarna utan snidade ut dem. Tibbe
Svensson gjorde också trö (trög) och sålde
här omkring. Sedan gjorde han också

Obs!

fina bargar, som han fästade ut vide.
Korgarna kallades kassar. Han målade
videt, så korgarna blev brokiga och fina.

To-Tuntå-fan i Torslövada

gjorde mycket bra knivar. Han var snarast
knivasmed och gjorde s. k. fällknivar.

Skapten gjordes av ben eller horn, och
knivarna kallades särskild för To-Tuntå-
fans knivar. Han gick omkring i bygden
och fiskade ben, och hos slaktaren fiskade
han kornhorn. Han bodde i Torslövada
hos sin svärsen, som var stenslutar.

To-Tuntå-fans far var vagnmakare
och bodde i Ö. Torslövada. När han skulle
vara fin, hade han gula skinnbyxor
och långstrumpor och skor med spänne
på vristen. Han hade kort tröja med 3
rader knappar, och när han skulle vara

riktigt fin, hade han brägratt. Han dog
för ungefär 50 år sedan.

En läs- och hössmed var Olof
Jönsson i Bergheda. Han kallades för Bliss-
Olof. Läsar och mynningsladdare gjorde
han endast på beställning. Han var både
ackrä. Det var stor efterfrågan på hans
hössor. Bliss-Olofs hössor var vite be-
ryktade, och hans mynningsladdare spred
ackrä till Amerika. Han hade en bror,
som hette Bengt och som ackrä gjorde
hössor. Han bodde på Sirtane i S. Rågheda.
De hade lärt av sin far, som kallades
Bliss-Jönsen. Han var så halt gubbestucken,
så när han skulle gå till smedjan,
knäppt han kunde det. Bliss-Jönsen
hade enbart ett litet ställe, men efter
den tidens förhållanden klarade han sig

bra med sin göra bössor. Han gjorde
endast mynningsladdare.

Glade korgmakeriet inte varit i
Örkensel, så hade de fattiga haft det mycket
besvärligt. Det var många häar, som gjorde
korgar och för över till Danmark och
sålde dem där, och många reste ända
till England och Tyskland och sålde
för en 60-70 år sedan. Det fanns up-
köpare i Danmark och Tyskland, som
de fick lämna korgarna till och som
sedan sålde ut dem. Det var gränskor-
gar, och de kallades efter priset för
fyra styvers, sex styvers, åtta- och tio-
styvers och även fyra skillingar korgar,
men fyra skillingar korgar var det inte
många, som såldes. Men de händer
hade korgmakeriet som en bisats,

Obs!

men många kunde endast se borgmästari.
Borgmästari är ett ungefär hundra år
gammalt hantverk här.

Innan spåret lyvelades (innan
lyveln panns för in 80 år sedan), så revs
det. Då tog man lagom breda trä, så
 breda som gränarna skulle vara, och
 sedan fästes spår för spår med en
tåjkniv, och sedan var det till att ri-
va det. Flyveln kom för en 80 år sedan.
Det var en fänge, som var rymd från
Malmö och som höll sig gämd i Flägg-
hult i Örkensjö och där gjorde en
"skabbilon" (modell sådan som flyveln
skulle vara). Och sedan gjorde lagaren
och borgmästaren Bengt Svensson flyveln.

I ena ändan på flyveln var 2 hand-
tag glypta in, och i den andra ändan

var 1 handtag utånga på hyveln. Den, som
skulle draga, skulle sitta på hyvelbänken
och dra i den ändan av hyveln, där
det var 2 handtag, och i den andra ändan
skulle den som styrde hyveln hålla, så
hyveln gick rätt. Som material till
spinn användes fur, asp och ibland
gran, men mest fur. Spinet lades
upp på ett band och flätades. Först
flätades botten, och sedan viktes
sidorna och ändarna upp med lika
många spån vid ändarna och vid si-
dorna. Och sedan flätades sidorna upp,
och band slags om korgen. När det
var gjort, var det ett band, som skulle
sättas inne i korgen. Vill de ha grepe,
så var det att sätta i det ochrä.
Banden utånga och inne i korgen

kallades för "gjarar".

En och annan gammal man lag
kargar på en hära och drag nedåt
Skåne och söder. De gick omkring i
hela Skåne och lag in på gårdar. De
brukade också kalla till på marknader
där. Bengt Svensson var "Bäns-Beng-
ten" drag med en hära nedåt Skåne.
Han var också omkring och var i Ble-
kinge och uppåt landet. Han var inte
gift något annat än såta kargar.
Han köpte upp här av kargmakare.
Han hade en liten stuga i Krabada
och var gift 2 gånger. Han är nu
på Söderdons hemmet i Bänsboda.

Hans Bränneb dominerades av
kargmakariskt. Han var det han äve-
rätt till fabriksmässig tillverkning.

Och!
- när och här

ACC. N:R M. 10776:24.

och i Länshuset är nu 3 kongfabriker

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

10.

En tre-fyra "blissingar" gjorde hässor.
De köpte gamla remantgevär (remington-
gevär) och barrade upp dem till 12 och
16 kaliber. Storkarna av trä gjorde de
själv. "Blissingarna" fick berättelser
i sina hem, och deras hässor blev vitt
spridda, när de blev kända.

De gjorde också kryckor med ut-
skärningar på berättelser. Sedan gjorde
de också rivar (rässor) och skickade
av till Fläby, Kivik och Sjöbo. Jag
köpte rivar av "blissingarna", av Bengt,
Jens och Olof Jänsson, samt av andra
och var ute på marknader och sålde.
Jag var på Fläby, Kristiansbad, Fome-
lisa, Skump, Kivik, Sjöbo, Ulfunga,
Frans och andra marknader och sål-
de rivar. Kivik var sista marknaden,

och där hade jag så bara rivar, som
var säliga. Jag var endast på markna-
der i Skåne. Jag rerte på tåg, så långt
jag kunde, och sedan fick jag kja
hast skjut för resten. Det var ibland
jag fick ha en hel finna till att ha
mina rivar i.

Detta mina rivar härt jag uppe
i Århus. Flär i socknen fanns ett
20 kal rivemakare. Min far Per Håkansson
i Trönhet var rivemakare, och jag
hjäppte min far. Han bredade ut her-
sunders om vintrarna, och så hade vi
bara skapten att göra om somrarna, innan
vi skulle av med dem. Rivarna var helt
av trä. Till huvudet var arbeta, till
tingarna bassel, ränn eller "sall" (säl).
Ränn, sall och bassel var det bästa. (Hag-

kon vill de ha längre ned i Skåne, men
det fanns ju inte här upptät. I koftet
skulle vara ett stic. Jag sålde också
pinningar i bunlar. För en räjsa var priset
50 öre.

De första rivemakarna hade små
hemman runt små kyrkor. På många
ställen gjorde de både rivar och korgar.
Kon hade ett litet ställe, och han byggde
ett undanlagsställe i Tjärnbytt, och
där bodde jag sedan. Jag blevade mig
bra med att vara rivförsäljare.

Jag var 21 år, när jag började
sälja korgar. Jag köpte dem färdiga.
Här var gott om korgmakare i sock-
nen; det var åtminstone en 100 stycken
alla. Jag köpte av vem som helst.
Jag hade en tvådjula kära, och jag
brukade ta en 500 stycken korgar
utefter storleken. En sort, som det
bara gick att kvarta i, kunde jag ha
ett par hundra av inne i de andra. De
största korgarna var klädkorgarna. De
andra kallades matkorgar, och en del
var med och en del utan lock. Till
trädgårdsmästare att ha här i säden
jag kvarters och en halv och en litera
korgar. Trädgårdsmästare vill ha olika
storlekar.

Jag drog med min kära över

ACC. N:R M.10776:29.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hela Skåne och tog mig lagi på vand-
och bergärdar. Jag var också en tid
och handlade upprät Västergötlands
omkring Falköping, Skara, ^{Orby} Hjo och Skövde.
Jag var också lite i Danmark på Jylland
och drog med min häns och sålde
hargar.

Folket var nästan bättre upprät
landet än nerät Skåne. Upp i landet
gick en surid mat gratis. Jag gick
in på alla ställen uthän vägarne.

9